

5. Mall A. Indische Philosophie, vom Denkweg zum Lebensweg: Eine interkulturelle Perspektive / A. Mall // Karl Alber Verlag. – Dresden, 2012. – S. 11–23.
6. Quasthoff U. M. Sprachliche Bedeutung, soziale Bedeutung und soziales Handeln: Stereotype aus interkultureller Hinsicht / U. M. Quasthoff // Lexika Verlag. – Frankfurt a. M, 1981. – S. 75–94.

Аджабі Яссін. Вплив стереотипів на зовнішнє сприйняття. У статті проаналізовано значення стереотипів, різні типи стереотипів та їхній вплив на міжкультурне сприйняття та комунікацію між представниками різних культур. Також наведено семантичну інтерпретацію стереотипів для виключення неправильного контекстуального та семантичного розуміння, що призводить до різного роду непорозумінь. У динаміці міжособистісних та міжгрупових відносин стереотипи вживаються для забезпечення впевненості, подолання збентеження, соціального порівняння, підкреслення ідентичності, самовираження та стереотипізації. Стереотипи сприяють зближенню культур і суспільств, допомагають зрозуміти національний спосіб мислення та сприйняття, як «транскультурна зброя» безперечно можуть змінити національний менталітет, що доводить потребу їхнього дослідження.

Ключові слова: стереотипи, комунікація, міжкультурна комунікація, культурне сприйняття, соціальна ідентичність.

Аджаби Яссин. Влияние стереотипов на внешнее восприятие. В данной статье проанализированы значение стереотипов, различные типы стереотипов и их влияние на межкультурное восприятие и коммуникацию между представителями разных культур. Также приводятся семантическая интерпретация стереотипов в специальных контекстах для исключения неправильного контекстуального и семантического понимания, которые приводят к недоразумениям. В динамике межличностных и межгрупповых отношений стереотипы используются для обеспечения уверенности, преодоления смущения, социального сравнения, укрепления идентичности, самовыражения и стереотипизации. Стереотипы способствуют сближению культур и обществ, помогают понять национальный способ мышления и восприятия, как «транскультурное оружие» безусловно могут изменить национальный менталитет, что доказывает необходимость их исследования.

Ключевые слова: стереотипы, коммуникация, межкультурная коммуникация, культурное восприятие, социальная идентичность.

Adjabi Yassin. The Influence of Stereotypes on the Foreign Perception. The following article is focused on the considerable necessity of stereotypes and their influences on the foreign perception and on the communication between peoples from different cultures. It deals too with the different types of stereotypes and their semantic interpretation in special contexts because those wrong contextual and semantic interpretation of stereotypes while intercultural interaction leads us to misunderstandings and then some ideas will be anchored in our minds without having any real presentation about what the other means or try to inform. In order to have some dynamic relations between different groups, stereotypes are used to facilitate the confidence, perception, social equality, reinforcement of identity and self-expression. These stereotypes are like cultural prejudices breaking all kind of foreign perception and the intercultural interactions. Besides stereotypes permit to understand culture and society, to understand the national thought and perception; they are like a «trans-cultural weapon» helping to change the national mentality. They need to be searched more and more in different disciplines.

Key words: stereotypes, communication, intercultural communication, foreign culture, cultural perception, social identity.

Стаття надійшла до редколегії
25.02.2013 р.

УДК 811.111'373

Валентина Бойчук

Песиміст як особистість: психологічні засади лінгвістичного дослідження

Розглянуто психологічні передумови лінгвістичної інтерпретації особистості песиміста. Обґрунтовано релевантність диспозиційного напрямку персонології для дослідження особистості песиміста й узагальнено основні риси диспозиційного песимізму як психологічного феномену. Доведено, що особистість песиміста слід трактувати як складну систему, в якій диференціюються та інтегруються риси, що відображають негативне світовідчуття. Описано соціальні, індивідуальні та фізіологічні чинники, які сприяють формуванню песимістичного світосприйняття і виникненню песимістичного настрою. Виявлено основні реакції, що виникають унаслідок песимістичної поведінки особистості.

Ключові слова: особистість, комунікативна особистість, песиміст, диспозиційний песимізм, персонологія, особистісні риси, світосприйняття.

© Бойчук В., 2013

Постановка наукової проблеми та її значення. Тріада особистість – мовна особистість – комунікативна особистість є тим стрижнем, довкола якого формується сучасний антропоцентризм гуманітарних студій. Поняття особистості, яке є предметом пізнання багатьох наук, що вивчають людину (філософії, соціології, психології, медицини, педагогіки й ін.), у площині лінгвістики набуває статусу мовної або ж комунікативної особистості. Ці два поняття перебувають у центрі уваги науковців так давно, що їх фактично стали розглядати як феномени одного порядку [6]. Однак не слід заперечувати й той факт, що проблема співвідношення цих понять є далеко не однозначною, і розв'язують її залежно від індивідуальної позиції дослідника [3, с. 15].

Першим кроком у дослідженні будь-якої мовної або ж комунікативної особистості є визначення структури особистості з позицій психології особистості. Це твердження є релевантним і для дослідження основних рис песиміста як комунікативної особистості, що має певний набір когнітивних характеристик, які ґрунтуються на поняттях наявності мети та способів її досягнення, мотивації, волі, самоефективності, оцінки, очікування, каузальної атрибуції [13, с. 14].

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Сучасна психологічна наука оперує двома поняттями, які слугують для опису песиміста як особистості: диспозиційний песиміст та захисний песиміст [13]. Оскільки захисний песимізм розуміють тільки як специфічну когнітивну стратегію, пов'язану з підтриманням нереалістично низьких, незважаючи на позитивний досвід, очікувань [13, с. 17], зосередимо свою увагу на характеристиці особистості, яку можна описати в термінах диспозиційного песимізму і спробуємо встановити ту нішу, яку займає особистість песиміста у структурі диспозиційної теорії.

Основою диспозиційного напрямку вивчення особистості є дві загальні ідеї. Перша полягає в тому, що людям притаманний широкий спектр особливих характеристик, які дають змогу їм певним чином реагувати в різноманітних ситуаціях. Зазвичай, ці реакції, вчинки, думки й емоції характеризуються відносною стабільністю, незалежно від життєвого досвіду людини, часу та подій, що супроводжують її протягом життя. Проте друге положення диспозиційної теорії полягає в тому, що немає двох абсолютно схожих між собою людей, оскільки тільки ті характерні риси, які дають змогу відрізнити індивідуумів, є наріжним каменем для формування особистості [12; 15].

Найяскравішими представниками диспозиційного напрямку персонології вважають Г. Олпорта, Г. Айзенка та Р. Кеттела. Незважаючи на певні відмінності в підходах до трактування особистості: поєднання гуманістичних та індивідуальних тенденцій у вивченні людської поведінки (Г. Олпорт), концептуальні й емпіричні розвідки (Г. Айзенк, Р. Кеттел), – диспозиційні психологи єдині в тому, що суть особистості визначається такою психологічною реальністю, як риси/диспозиції – фундаментальні одиниці особистості, кожна з яких є узагальненою схильністю діяти певним чином у відповідній типовій ситуації [12].

У світлі вищесказаного науково-дослідницький інтерес до вивчення песимізму в межах диспозиційної теорії не викликає сумніву.

Мета статті – визначення ключових передумов для лінгвістичної характеристики особистості песиміста. Перш ніж перевести наше дослідження в площину лінгвістики потрібно виявити: 1) основні ознаки, які характеризують песиміста як особистість; 2) основні фактори, які визначають формування песимістичного світосприйняття та виникнення песимістичного настрою; 3) основні реакції, що є результатом песимістичної поведінки особистості.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Диспозиційний песимізм як психологічний феномен перебуває в центрі уваги науковців, починаючи з розвідок Ч. Карвера та М. Шейера, які вважали, що дослідження і диспозиційного оптимізму, і диспозиційного песимізму повинно здійснюватись на основі загальної теорії саморегуляції поведінки – теорії мотивації досягнень Дж. Аткинсона [13, с. 11]. За логікою Дж. Аткинсона, людині властиві одночасно мотиви і досягнення мети, й уникнення невдач. Тому в ситуації вибору в людини виникає конфлікт між тенденцією прагнути до успіху, яка викликає дії, що ведуть до успіху, і тенденцією уникнути невдачі, яка пригнічує дії, що призводять до невдачі [1]. Тобто поведінка людини вибудовується навколо певної мети і спрямовується на її досягнення. З погляду мотивів, мета може мати різну значущість та цінність і супроводжуватись очікуваннями, що виражаються почуттями впевненості або ж сумніву стосовно її досягнення. Отже, песимізм, у розумінні Ч. Карвера та М. Шейера, – це широке, дифузне, що виявляється в різних ситуаціях, відчуття невпевненості, пов'язане з узагальненими негативними очікуваннями, які стосуються різноманітних сфер життя [13, с. 12]. Тому песи-

містами, на думку цих дослідників, є люди, схильні до негативних очікувань щодо майбутнього. Причиною цього феномену є соматичне здоров'я, суб'єктивне благополуччя, широта соціальних контактів, схильність до депресій і стресів та індивідуальні особливості їх подолання.

Варто зазначити, що ніхто з представників диспозиційного напрямку в персонології (Г. Олпорт, Г. Айзенк, Р. Кеттел) не виокремлював песиміста як окремих тип особистості, більшою мірою зосереджуючись на тих базових особистісних рисах, які в межах нашого дослідження можна трактувати як такі, що притаманні особистості песиміста.

Концепція рис особистості, запропонована Г. Олпортом, дає можливість стверджувати, що песимізм як загальна риса є адаптаційною моделлю, що розвивається в членів певної культурної спільноти, які відчувають на собі схожі еволюційні та соціальні впливи. Також песимізм можна вважати й індивідуальною рисою, або ж диспозицією, яку в межах типології Г. Олпорта (кардинальні, центральні, вторинні) належать до центральних. Центральні диспозиції – це будівельні блоки індивідуальності, ті тенденції в поведінці людини, що легко виявляються оточенням [15].

Як і Г. Олпорт, Р. Кеттел припускає, що особистісні риси є ядром структури особистості, які повною мірою несуть відповідальність за те, як буде діяти людина в тій чи іншій ситуації. Застосувавши статистичний аналіз об'єктивних поведінкових характеристик, Р. Кеттел створив складну теорію, основні положення якої не втратили актуальності й донині. У межах цієї теорії песимізм, на нашу думку, є рисою, в основі якої лежить фактор О – схильність до побоювань/спокій. Песимізм формується навколишнім середовищем і відображає характеристики та стилі поведінки, зумовлені впливом соціального та фізичного оточення.

Серед чотирьох типів особистості, які описав Г. Айзенк, найбільший інтерес для нашого дослідження викликає невротичний інтроверт. Зауважимо, що для збору даних Г. Айзенк використовував різноманітні методи: спостереження, експертні оцінки, аналіз біографічних відомостей, фізичні та фізіологічні параметри, а також об'єктивні психологічні тести. Отримані дані були піддані факторному аналізу для визначення структури особистості. Виявлено два основних типи: інтроверсія – екстраверсія і нейротизм – стабільність (іноді цей чинник називають нестабільність – стабільність). Ці виміри особистості статистично не залежать один від одного. Відповідно людей Г. Айзенк розподіляє на чотири групи, кожна з яких є комбінацією високої або низької оцінки в діапазоні одного типу разом із високою або низькою оцінкою в діапазоні іншого. З кожним типом асоціюються характеристики, назви яких нагадують опис рис особистості. Так, для опису невротичного інтроверта використані такі характеристики, як тривожний, ригідний, песимістичний, замкнутий, тихий, розважливий, нетовариський, що легко піддається змінам настрою. Цікавою, на наш погляд, є думка Г. Айзенка, що риси особистості та її типи визначаються насамперед спадковістю.

Беручи до уваги зазначені положення та підсумовуючи аналіз інших наукових даних [2; 4; 5; 7; 9; 10; 11; 14], можна стверджувати, що особистість песиміста є складною системою, що має певну структуру, всі елементи якої взаємопов'язані та взаємозумовлюють один одного. Ядром цієї системи є світовідчуття, світосприйняття, настрої, психічні стани, основними характерними рисами яких є: 1) смуток; 2) пригніченість; 3) безнадія; 4) зневіра у кращому майбутньому; 5) розчарування; 6) негативні очікування; 7) сумніви; 8) неспокій; 8) невпевненість; 9) занижена самооцінка; 10) відсутність волі; 11) пасивність; 11) невдоволення; 12) слабка мотивація.

Основними чинниками, що спричиняють формування песимістичного світосприйняття і виникнення песимістичного настрою, є феномени соціального (перманентні соціальні та технологічні катаклізми, економічні кризи, соціальні конфлікти [8, с. 87], обмеженість картини світу особистості масштабами Землі [2, с. 291], спостереження за непривабливими сторонами соціального життя [14]), індивідуального (вибіркове сприйняття і розуміння світу [13, с. 13], проблеми в особистому житті, втрата роботи, соціального статусу, заощаджень і прибутків [8, с. 87], стреси, невдачі, смерть близьких [5]) та фізіологічного (важкі пологи, раннє відняття від грудей [5], хвороба, психічні розлади, вік [7, с. 213]) порядку.

Реакції, що є результатом песимістичного світосприйняття, дають змогу запропонувати таку парадигму передбачуваних наслідків: 1) низький інтерес до життя; 2) відсутність мети і творчих планів; 3) низька корпоративність; 4) низький потенціал до подолання життєвих труднощів; 6) ірраціональна і непродуктивна життєва стратегія; 7) депресія; 8) душевна хвороба; 9) самогубство [7, с. 207; 8, с. 96].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. В основі системної психологічної структури особистості песиміста лежать три базові виміри: соціальний, індивідуальний, фізіологічний, –

які призводять до формування песиміста як особистості, у якій диференціюються та інтегруються риси, що відображають негативне світосприйняття і призводять до деструктивних наслідків.

Перераховані чинники, що характеризують особистість песиміста як складну комплексну систему, є визначальними для розгляду комунікативної особистості цього типу в площині лінгвістики з погляду її вербального та невербального функціонування з урахуванням лінгвокогнітивних і лінгвопрагматичних аспектів.

Джерела та література

1. Айсмонтас Б. Б. Психология и педагогика / Б. Б. Айсмонтас. – М. : ИМ-Бизнес, 1996. – 110 с.
2. Анцупов А. Я. Словарь конфликтолога / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – 2-е изд. – СПб : Питер, 2006. – 526 с.
3. Арискина О. Л. Языковая и коммуникативная личность: различные подходы к исследованию / О. Л. Арискина, Е. А. Дрянгина // Вестн. Челябин. гос. ун-та. Филология. Искусствоведение. – 2011. – Вып. 58. – С. 15–18.
4. Давлетчина С. Б. Словарь по конфликтологии / С. Б. Давлетчина. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2005. – 100 с.
5. Жмуров В. А. Большой толковый словарь терминов психиатрии / В. А. Жмуров. – Элиста : Джангар, 2010. – 863 с.
6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
7. Мечников И. И. Этюды оптимизма / И. И. Мечников. – М. : Наука, 1988. – 327 с.
8. Муздыбаев К. Оптимизм и пессимизм личности (опыт социологического исследования) / К. Муздыбаев // Социологические исследования. – 2003. – № 12. – С. 87–96.
9. Конюхов Н. И. Прикладные аспекты современной психологии: термины, законы, концепции, методы : справочн. изд. [Электронный ресурс] / Н. И. Конюхов. – Режим доступа : <http://www.vocabulary.ru/dictionary/979/word/pessimizm>
10. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко. – К. : Каравела, 2012. – 328 с.
11. Райкрофт Ч. Критический словарь психоанализа / Ч. Райкрофт. – СПб. : ВЕИП, 2007. – 260 с.
12. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учб. л-ри, 2012. – 280 с.
13. Сычев О. А. Психология оптимизма : учеб.-метод. пособие к спецкурсу / О. А. Сычев. – Бийск : БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. – 69 с.
14. Филлипов А. В. Тысяча состояний души : краткий психолого-филологический словарь / А. В. Филлипов, Н. Н. Романова, Т. В. Летягова. – М. : Наука, Флинта, 2005. – 424 с.
15. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб : Питер, 2006. – 607 с.

Бойчук Валентина. Пессимист как личность: психологические предпосылки лингвистического исследования. В статье рассмотрены психологические предпосылки лингвистической интерпретации личности пессимиста. Обоснована релевантность диспозиционного направления персонологии для исследования личности пессимиста и обобщены основные черты диспозиционного пессимизма как психологического феномена. Доказано, что личность пессимиста следует рассматривать как сложную систему, в которой дифференцируются и интегрируются черты, отражающие негативное мироощущение. Описаны социальные, индивидуальные и физиологические факторы, способствующие формированию пессимистического мировосприятия и возникновению пессимистического настроения. Выявлены основные реакции, возникающие как следствие пессимистического поведения личности.

Ключевые слова: личность, коммуникативная личность, пессимист, диспозиционный пессимизм, персонология, личностные черты, мировосприятие.

Boychuk Valentyna. Pessimist as a Personality: Psychological Premises of the Linguistic Research. The article considers psychological background to the linguistic interpretation of a pessimistic personality. The relevance of the Dispositional Personality Theory for the investigation of a pessimist is justified, main features of dispositional pessimism as psychological phenomenon are summarized. It has been proved that a pessimistic personality should be regarded as a complex system which differentiates and integrates the traits reflecting negative world perception. Social, individual and physiological factors contributing to the formation of the pessimistic outlook and pessimistic mood are described. Basic reactions that occur as a result of a pessimistic person's behaviour are defined.

Key words: personality, communicative personality, pessimist, dispositional pessimism, personology, personality traits, worldview.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.